

# Triukšmas klasėje: kliūtis ar nauja galimybė?

Igor Zagašev

*Baisiai patenkinti savimi, jie gąsdina nedrąsų vaikigalių būrį grėsminga išvaizda ir balsu. (...) Jie (...) apkursta nuo riksmų.  
Erazmas Roterdamietis  
Pagiriamasis žodis kvailybei*

*Šiandien jie kažkaip labai triukšmavo...  
Iš dviejų mokytojų pokalbio*

Nerasi nė vieno mokytojo, kuris nežinotų, kas yra triukšmas klasėje. Kolegos įsivaizduoja jį kaip baisų dalyką, kuris trukdo siekti mokymosi tikslų ir kurio reikia vengti.

Štai kaip paprastai elgiasi mokytojai, kai mokiniai įsistriukšmauja:

- nutaiso reikšmingą miną ir surenka pažymių knygeles;
- didžiausiems triukšmadariams liepia atsistoti ir stovėti, kol nurims;
- pakelia balsą;
- įžeidinėja mokinius;
- maldauja juos nusiraminti;
- įsižeidžia ir dėl visko kaltina mokinius;
- žvilgsniu varsto triukšmadarį ir daro pauzę;
- raktais (ranka, rodomąja lazdele) beldžia į stalą;
- kuo nors gąsdina arba mėgina sukelti kaltės jausmą.

Jau iš mokytojo veiksmų galima spręsti, kad triukšmas klasėje – reiškinys, kurį būtina sustabdyti, nuslopinti, o ne panaudoti vaikų lavinimui. Kai kurie metodininkai, dalyvaujantys atvirosiose pamokose, jų metu kilusį triukšmą laiko mokytojo klaida. Tačiau garsus psichoterapeutas Fritzas Perlsas manė, kad klaida – tai būdas sukurti ką nors nauja, kita, galbūt kūrybiška (Perls, 1995, p. 448). Psichologas V. M. Allachverdovas, kaip ir daugelis kūrybos proceso tyrėjų, rašė, kad klaidingi sprendimai – dažnai būtinas žingsnis ieškant tiesos (Allachverdov, 1993, p. 325). Vertinkime triukšmą kaip neatsiejamą nuo pamokos reiškinį. Kokios jo priežastys?

• **Vartojamos neaiškos, mokiniams nesuprantamos sąvokos.** Patirtis rodo, kad netgi mokslo laipsnius turintiems seminarų dalyviams pravartu paaiškinti kai kurias vartojamas sąvokas, pateikti praktinių pavyzdžių. O ką jau kalbėti apie mokinius. Anaipol neraginu proceso suprimityvinti, bet mano stebėjimai rodo, kad, mokytojui 4–5 kartus pavartojus nežinomą žodį, garantuotai kyla triukšmas. Patyręs mokytojas jauste nujaučia, kokie tai žodžiai, o jeigu jau tenka pavartoti neaiškią sąvoką, mieguistos mokinių akys, žiovulys, išsiblaškę žvilgsniai ir kiti požymiai parodys, kad ją reikia paaiškinti. Gal jūs dažnai vartojate tokius žodžius kaip „tiesiog“, „abstrakčiai“, „sistemiškai“, „sąmonė“, „elgesys“ ir pan.? Norėdami patirti, ką vaikai juos girdėdami jaučia, pamėginkite patys sau paaiškinti šių sąvokų prasmę.

• **Neaiškiai formuluojamos užduotys.** Gebėjimas skirti aiškius nurodymus – vienas svarbiausių mokytojo meistriškumo rodiklių. Tie nurodymai yra situacinio pobūdžio: šiandien suprato, rytoj to paties – nebe. Planuodami pamokas, iš anksto numatykite mokinių reakciją į kiekvieną užduoties žodį. Bet ir to negana! Užduoties formuluotė, klausimas, nurodymai tik tada bus suprasti, jeigu jie logiškai išplauks iš ankstesnės pamokos dalies ir – kas svarbiausia – mokiniai juos suvoks: supras, kodėl

reikia taip daryti, ir perpras paaiškinimus. Atlikta užduotis, kurios prasmė liko neaiški, – dresuotė, garantuojanti rezultatą be gyvybės.

- **Nėra kur išlieti susikaupusios energijos.** Kažkodėl manoma, kad fizinio lavinimo pertraukėlių, mankštelių reikia tik pradinėje mokykloje. Aukštesniųjų klasių mokytojai skeptiškai įvertins idėją surengti pamokos metu pertraukėlę, geriausiu atveju – nusišypsos. Tačiau susikaupusi mokinių energija pamažu liesis niokodama aplinką. Tai išpaisyti stalai, nubraižytos sienos, na ir galiausiai – triukšmas, kuriuo nuleidžiamas garas. Aišku, aukštesnėse klasėse fiziniai pratimai gali atrodyti juokingai, bet pertraukėlių įmanoma sugalvoti kuo įvairiausių: galima visiems padainuoti dainą, pažaisti intelekto žaidimą, paprasčiausiai pakalbėti apie tai, kas nesusiję su pamokos tema, papasakoti įdomią istoriją... Patyręs mokytojas tokią pertraukėlę lengvai susies su pamoka.

- **Nėra loginių ir prasminių jungčių.** Tai dar viena priežastis, dėl ko klasėje kyla triukšmas. Žmogaus suvokimas vientisas ir tolydus: mes nemėgstame, kai kas nors nutrūksta, lieka nepasakyta ar neaišku, kas iš kur atsirado (prisiminkite, kaip patys vertinate televizijos reklamą). Dažnai mokytojas siūlo vaikams darbą, nesusijusį su ankstesne užduotimi. „Taip, gerai, o dabar padarysime štai ką...“ – sako jis ir formuluoja nurodymus. Tokį šuolį, kuris daugumai vaikų sukelia psichikos įtampą, reikia vertinti neigiamai. Mokiniai, kuriems sunku valdytis, pradeda pašalinius pokalbius. Ši triukšmo priežastis priskiriama prie vadinamųjų planavimo klaidų. Pamokos vientisumą, logines ir prasmines jungtis būtina apgalvoti iš anksto. Jeigu jau įvyko nesusipratimas, būtina grįžti atgal ir žengti praleistą ėjimą.

- **Anksčiau kilusių emocijų įtaka.** Mokiniai ateina į jūsų pamoką po sunkaus kontrolinio darbo, po konflikto su dėstytoju, po peštynių, kilusių per pertrauką, po ginčo su draugu ar gavę prastą pažymį. Apie daugelį dalykų galima net neįtart. Nuovokus mokytojas pastebės tokį anksčiau kilusių emocijų šleifą nugirdęs frazę, mokinio ištartą per pertrauką. Tai ignoruodamas, drausmės problemų pamokoje tikrai neišvengs. Vienas iš būdų, šalinančių šią priežastį, – sutelkti vaikų dėmesį į tai, kas buvo arba kas bus: juk negalima vienu metu būti ir praeityje, ir ateityje. Tai galima padaryti įvairiai: paprašyti mokinius atspėti pamokos temą, aprašyti kokį nors objektą, savo pojūčius, jausmus ir pan. Tinka ir tradicinis būdas – tegul problemiški mokiniai padirbėja prie lentos.
- **Mokinių asmenybės problemos.** Tai sudėtingiausia priežastis, nes priklauso ne nuo pamokos organizavimo, o nuo mokinio asmenybės. Psichologas R. Dreikursas nurodė keturias šio tipo blogo elgesio priežastis: siekį atkreipti į save suaugusiojo dėmesį, siekį įsitvirtinti (parodyti jėgą), norą atkeršyti (konkrečiam mokytojui arba visam suaugusiųjų pasauliui) ir nuobodulį (Dreikurs, 1971, p. 321–328). Pirmųjų trijų priežasčių per vieną pamoką pašalinti neįmanoma: prireiks kantrybės ir tvirtumo.

- **Nepriimtinas pamokos tempas.** Viena svarbiausių priežasčių, dėl kurių kyla triukšmas, – dirbama pernelyg greitai arba pernelyg lėtai. Mokiniai paprasčiausiai nesugeba prisiderinti prie mokytojo tempo. Ne visada tai įmanoma pataisyti, nes individualus tempas dažnai priklauso nuo nervų sistemos ypatybių. Vis dėlto mokytojas gali sąmoningai kompensuoti savo trūkumus taikydamas tokias darbo formas, kur jo asmeniniai bruožai nepasireikš taip akivaizdžiai.

- **Pernelyg daug pamokymų.** Tipiška priežastis, dėl ko klasėje kyla triukšmas, – pernelyg pamokomas mokytojo tonas. Yra kolegų, linkusių nuolat pamokslauti ir auklėti. Toks būdas mažai veiksmingas. Nors su šiuo teiginiu galima (ir reikia!) ginčytis, abejonių nekelia viena – perdėtas moralizavimas pamokos metu sukelia triukšmą. O kaip paskui sunku nuo etinės relaksacinės poezijos grįžti prie mokslo prozos!

Beprasmiška čia ką nors siūlyti. Galima tik priminti, kad, bežarstydami kitiems dorovės ir etikos patarimus (kaip elgtis ir pan.), visada patariame patys sau. Juk kam kas širdyje, tas ir kalboje...

- **Mokytojo monologas.** Netolygiai paskirstant mokytojo ir mokinių aktyvumą, klasėje gali kilti triukšmas. Yra tokia taisyklė: „arba mažiau, arba po lygiai“, kurią dažnai mini praktikuojantys psichologai. Jos esmė tokia: mokytojas neturi šnekėti ilgiau nei visi mokiniai drauge. Be abejo, esama pedagogų, linkusių demonstruoti aktorinį meistriškumą ir teatralizuoti pamoką. Žavų jų klausytis ir žiūrėti, kaip jie dirba. Tačiau aš turėjau omenyje daugumą... Mūsų gyvenimas – nuolatinis dialogas, todėl ilgą monologą priimti sunku. Gerai išauklėti mokiniai mandagiai tyli, o prasčiau – pradeda triukšmauti.

Galbūt esama ir daugiau triukšmo priežasčių – nepretenduoju būti neklystantis jo specialistas. Svarbiausia – triukšmo klasėje nevengti ir nebijoti. Pamėginkime dirbti su juo.

### **Literatūra**

Allachverdov, V. M. (1993). Experiment in theoretical psychology: In the genre of the scientific revolution. Saint Petersburg: Pechatnyi dvor.

Dreikurs, R. (1971). Maintaining sanity in the classroom: Illustrated teaching techniques. New York: Harper & Row.

Perls, F. S. (1995). In and out of the garbage pail. In F. S. Perls, P. Goodman, & R. Hefferlin, Practicum on Gestalt psychology. Saint Petersburg: XXI Century.

---

*Igoris Zagaševs – Sankt Peterburgo N. Nekrasovo koledžo direktoriaus pavaduotojas moksliniam ir metodiniam darbui, Sankt Peterburgo valstybinio universiteto Psichologijos fakulteto vyr. dėstytojas.*

---